

L'EVOLUCIÓ DEMOGRÀFICA DE LA COSTERA DE RANES SEGONS LA CONTRIBUCIÓ DE MENJADORS (1610-1681)

Josep Vicent Segarra i Terol
Ajuntament de Torrella de la Costera
Josep Rafael Pérez i Borredà
Geògraf

Resum: Hom considera que l'expulsió dels moriscos de València va causar gran impacte demogràfic, així com una gran transformació estructural en l'ocupació de les terres valencianes, que va ser una de les raons del posterior desenvolupament valencià. En aquest treball s'analitza l'evolució demogràfica post morisca d'un fragment de la Costera de Ranes, terme de Xàtiva, a partir dels registres conservats sobre la recaptació de la contribució municipal de *Menjadors*.

El *dret de menjadors dels quarters* era un impost directe que els veïns de la contribució particular de la ciutat de Xàtiva havien de pagar per ser veïns de Xàtiva “y gozar de totes les exempcions, franquees, y immunitats de que gozen los vehins” de Xàtiva. Per tant, ens ajuda a conèixer la quantitat de persones que hi vivien en cada lloc de la particular contribució de la ciutat.

Paraules clau: moriscos, impost de menjadors, Costera de Ranes, Xàtiva, demografia, segle XVII.

Abstract: It is considered that the expulsion of the Moors of València caused a demographic impact, as well as a structural change in the occupation of the Valencian region, which was one of the reasons for the later valencian development. This paper analyzes the demographic evolution Post-Moorish of a fragment of the Costera de Ranes, term of Xàtiva, from registers kept on the collection of the municipal contribution of *Menjadors*.

The right of *menjadors* was a direct tax that residents of the particular contribution of Xàtiva had to pay for being neighbors of Xàtiva “and enjoy all the exemptions, franchises and immunities enjoyed by the neighbors” of Xàtiva. Therefore, it helps us to know how many people lived in each place of the particular contribution of the city.

Key words: moors, “menjadors” tax, Costera de Ranes, Xàtiva, demography, seventeenth century.

ENTORN A L'EXPULSIÓ

Els mudèjars valencians vivien de manera molt concentrada i depenien d'una noblesa rural que s'aprofitava de la seua situació d'inferioritat (Benítez, 2009). No és un cas excepcional la zona de l'horta de Xàtiva degut, sense cap dubte, a la fertilitat de la terra i als pactes de conquesta (Moscardó, 1992: 75). Per això, “*uno se puede preguntar si la expulsión habría tenido lugar, si Valencia no hubiera contado con una población morisca tan importante, en proporción, y tan agrupada, y si Valencia no hubiera jugado un papel marginal, en comparación con Castilla. Respondería yo que probablemente no*” (Puig, 2010: 214).

L'expulsió dels moriscos de la ciutat i del terme de Xàtiva va causar un fort decaïment en la població, ja que s'estima que el terme va perdre aproximadament la meitat dels seus

habitants (DDAA, 2006, volum I: 310). El desterrament de la població morisca de Xàtiva no va implicar solament als habitants de la moreria del Raval, que es calcula en aproximadament 380 famílies, sinó a una ampla àrea de llocs poblats per moriscos, que suposarien unes 2.220 famílies (DDAA, 2006, volum I: 310). Per tant, el descens demogràfic de la ciutat ha de ser considerat major, ja que aquestes poblacions morisques eren dependents administrativament i formaven part de la seua particular contribució, que Viciano (Part III: 368-369) xifrava en 62 pobles.

En conseqüència, en un context general de crisi, la demografia de Xàtiva i comarca va estar estancada durant el segon terç del crític segle XVII. Considerant només la ciutat, de les 2.000 cases censades a Xàtiva el 1609, es passa a prop de 1.500 que registren els aveniments de 1646, 1654 i 1663, xifra que es doblarà, no obstant, el 1692. La davallada també va influir en la qualitat de la repoblació. Després de l'expulsió alguns repobladors hagueren de vendre les seues parcel·les per dificultats econòmiques. En conseqüència, la repoblació va donar pas a que llauradors, amb millors condicions econòmiques, anaren adquirint-les. D'aquesta manera, al pas del segle XVII va créixer el nombre dels menuts i dels grans propietaris de terres, i va anar minvant el sector intermedi (Casey, 1983: 39). El problema era que als qui repoblaren el Raval, que pertanyia a la Corona, se'ls demanava una cinquena part de la producció de gra, una "*justa renta*", segons el Consejo de Aragón. En canvi, al Genovés, per exemple, se n'exigia un quart, el que fa pensar que als llocs més menuts els seus senyors podien actuar d'una forma més independent respecte de la Cort. No de bades, el mestre racional va aconsellar a la Corona que fixés rendes baixes en les terres morisques de Xàtiva, ja que (Casey, 1983: 128):

De otra manera sucedera en esta como en otras poblaciones que por estar tan caras apenas hay quien permanesca en ellas y todos son gente miserable que ni tienen con que cultivar las tierras ni con que sustentarse, y assi cada dia mudan de pobladores, unos peores que otros.

Cert que això va passar, però també que alguns dels nous pobladors tenien capacitat per negociar i no van acceptar de primeres el que els senyors els van oferir, com va succeir a la baronia d'Anna, que va ser poblada majoritàriament per gent d'Énguera (Pérez, 2011). A Llanera també es va modificar, per facilitar la repoblació, el text de la carta de població inicial pel fill del senyor que la va signar en 1610 (Lloret, 2003: 309).

Una possible estratègia que van poder seguir els senyors de llocs que residien en Xàtiva, segons com es va fer a Oriola (Bernabé, 2007: 185), era poblar-los amb veïns de la pròpia ciutat. Això ho pareix confirmar la presència de xativins, o d'altres parts de la Costera, cas de Vallada (Pérez, 2004), en diferents llocs de la Costera de Ranés els primers anys posteriors a l'expulsió dels moriscos. A Cerdà i Torrella el 1610 tenim referència en els cognoms que apareixen en el llistat del llibre de menjadors dels primers pobladors després de l'expulsió que venen de Lloc Nou d'en Fenollet, Raval, Torre dels Frares (Segarra i Pérez, 2011: 54). També, el que dels 30 cristians vells aveïnats a la Torre dels Frares (posteriorment de Cerdà) el 1609 només se'n quedaren 6-8 tot al llarg de la segona meitat del segle, perquè se n'anaven a llocs més avantatjosos (Vila, 1987: 98).

Si considerem la demarcació foral històrica, el terme de la ciutat de Xàtiva comprenia la seua particular contribució, una demarcació supracomarcal, si la comparem amb l'actual comarcalització a l'ús, on la població d'origen musulmà era molt important.

En el present treball analitzarem, amb l'objectiu d'amidar l'impacte de la despoblació de 1609 i la posterior repoblació, els llocs d'Aiacor, Torre de Cerdà, Cerdà, Torrella, Llanera (que englobava Cairent i Carbonell), Torrent, Rotglà, Corberà, Vallés i La Granja. Tan sols una porció d'uns dels quatre quaters en què es dividia la particular contribució de Xàtiva: el quarter de la Costera de Ranes, aleshores format per 20 llocs. Aquest quarter comprèn el territori marcat amb el número 1 de la figura 1.

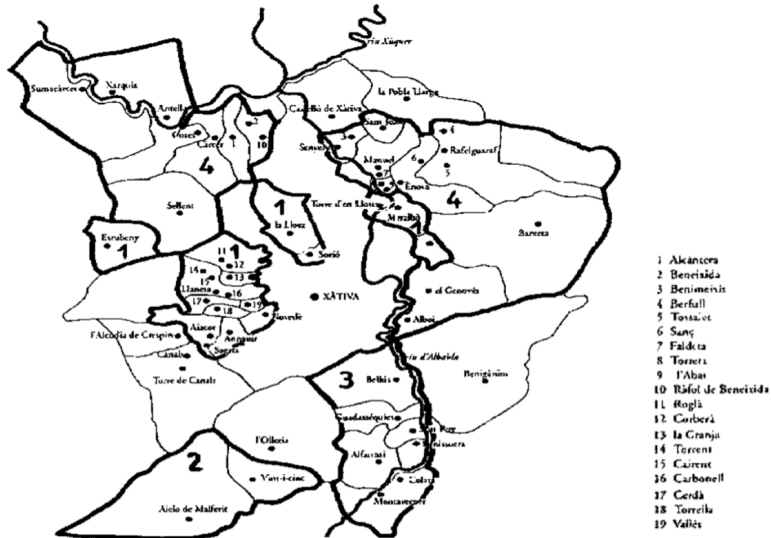

Figura 1. El quaters del terme particular de Xàtiva en el segle XVII: La Costera de Ranes (1), Aielo (2), Montaverner (3) i Enova i Beneixida (4).

Font: Torres Faus (1998: 259).

Per a aconseguir este propòsit utilitzarem el registre de la contribució de *Menjadors*, recaptat anualment sobre els habitants de la particular contribució de Xàtiva del què a continuació farem una aproximació a les seues característiques.

DRET DELS MENJADORS

El jurista Josep Llop (1630-1685), deixeble de Llorenç Mateu i Sanç, explica l'origen del dret de menjadors a la ciutat de València, en la seua obra *De la institució, govern polítich y jurídic, costums y observàncies de la Fàbrica Vella dita de Murs e Valls y Nova dita del Riu* (1675). Diu que “los vehins de la contribució particular desta Ciutat dehuen contribuir, per ser vehins de Valencia, y gozar de totes les exempcions, franquees, y immunitats de que gozen los vehins de Valencia”, seguint privilegis reials de Jaume II i Alfons II, i afermat per Llorenç Mateu, però que “no podentse colectar de aquells este dret [Murs i Valls] en lo Almodi, se introdiu diferent forma pera cobrarlo, ya per via de arrendament, ya per via de colecta”¹. De manera que, els “avenguts als vehins de la particular contri-

¹ Josep Llop (1675), capítol VI, punt 10, pàgines 38-39.

bució”, una vegada registrats per l’oficial de l’Almodí en el llibre de registres, “*expresant el nom de cada persona, y si viu en algun loch de la particular contribució, o en alguna Alqueria, pera evitar los fraus que es poden cometre de no ferse aixi ... poden traure los vehins de la contribució particular lo forment del Almodi francament y moldrel ahon los pareixerà, pero dehuen pagar cascun any quinze sous per cada vehi, [que] es diu lo dret dels menjadors*”². Fins i tot, no sols han de contribuir “*en estos drets los vehins de Valencia, y sa particular contribució, sino tambe los de la general contribució*”³.

En general, durant l’etapa foral es donava un alt grau d’autonomia a les entitats locals, a més de la persistència de particularismes heretats d’època medieval, amb una administració monopolitzada pels grups dirigents locals (Bernabé, 1989: 9).

Com a exemple de les particularitats impositives, podem considerar el cobrament de la contribució de Murs i Valls a la ciutat de Xàtiva als 20 llocs que conformaven el “*sisado y quarter de la Costera de Ranés*” en la cisa de la carn, “*un derecho en cada libra de 36 honsas de macho cabrio que se vendia en las tablas de dichos lugares de este sisado*”⁴. No obstant, alguns senyors de llocs de la particular contribució de Xàtiva van deixar de pagar aquest impost i pledejaren des del 1624 amb la ciutat. Aquest conflicte es va resoldre, de moment, segons queda recollit en el text *Por la augusta ciudad de Xativa con los lugares de su termino, y contribucion, y Señores de aquellos sobre el derecho de Murs y Valls*, de 1674: “*Luego todos indistintamente los que tuvieren bienes, y habitaren en la Contribución, y Termino de dicha ciudad de Xativa están obligados à pagarle el referido derecho*”⁵, seguint el fur 22 sobre Xàtiva.

Altres fonts també confirmen aquestes asseveracions. A la contribució de Xàtiva “*la jurisdicción en el crimen pertenece al justicia de la ciudad. Y en las cargas de cisas, ... todos los pueblos contribuyen en cierta cantidad repartida entre ellos por tasa. Y en lo demás destes pueblos, los cavalleros que los poseen son senyores dellos, y cogen las rentas y resciben otros aprovechamientos, y usan de jurisdicción entre sus vasallos en las causas civiles segun disposición del fuero del reino*” (Vicianá, Part III: 368-369).

Es diferenciava qui havia de pagar a la ciutat cises i qui no, cas de la peita. Ho veiem al cas de N’Antoni Escrivà, senyor de la Torre d’En Lloris i Miralbó, que també pertanyia al quarter de la Costera de Ranés, el qual va rebre una sentència en contra el 1590. I, el 1620 acumulava un deute de 2.816 lliures, quan entre aquests dos llocs i el de Sanç, del que també era senyor, havia de pagar a l’any 40 lliures en concepte de peita, ja que, segons Enric Menor, “*los moradores de los lugares de Miralbó y Torre de Lloris contribuian y pagaban a la ciudad las mismas sisas y contribuciones que sus vecinos, y los dueños de dichos lugares, y mas particulares, que eran terratenientes de ellos, y de la Ciudad pagaban a esta la peita en lugar de sisas*”⁶.

En referència a la cisa de menjadors, Xàtiva pledejà contra Castelló (la Ribera) i Benigànim (la Vall d’Albaida), el 1584, ja que aquestes viles es negaven a pagar la contribució. Cal dir que aquestes accions les realitzaren la vespra de la seua segregació de la ciutat, ja que Castelló obtindria el títol de vila reial el 1587 i Benigànim el 1602.

² Josep Llop (1675), capítol VII, punt 2, pàgina 39.

³ Josep Llop (1675), capítol VII, punt 3, pàgina 40.

⁴ Arxiu Històric Municipal de Xàtiva, lligall 1319 i 1397.

⁵ Pedro Luys Tolosa (1674), Part II, punt 35, pàgina 15.

⁶ AHMX, Manuscrits d’Enric Menor, caixa 2^a.

El segle XVII va ser un període extremadament difícil per a les hisendes municipals. La protecció de les fonts tradicionals d'ingressos municipals, les mesures per evitar la caiguda dels seus rendiments, i les possibilitats de millorar i ampliar aquells recursos es convertiren en objectius comuns a quasi tots els municipis, entre ells les ciutats de València, d'Oriola (Bernabé, 2007: 151 i següents) i de Xàtiva, com hem vist. En eixe context es va cobrar a Xàtiva la contribució de menjadors durant tot el segle XVII i el segle XVIII, fins a la seua eliminació el 1728.

Pel que fa al sistema impositiu de la Xàtiva foral, la particular contribució de Xàtiva estava dividida en quatre *quartes*: quarter d'Aielo, quarter de Montaverner, quarter d'Enova i Beneixida i quarter de la Costera de Ranes. El *dret de menjadors dels quaters* estava dins el grup d'impostos directes, els ingressos de propis, aquells que rep el Comú de Xàtiva de diversa procedència per drets que té o possessions de la ciutat. Era una contribució que pagaven a Xàtiva els 48 llogarets de la seua particular contribució. Consistia en pagar 7 sous i 6 diners per cada persona major de 20 anys i les menors la meitat (García, 1987).

Als manifestos dels menjadors que hem consultat s'anota amb cura el número de contribuents de cada lloc, ja que interessava per damunt de tot el seu control, però només figuren en contats casos la xifra que paga cada un d'ells. Amb les escasses dades de recaptació hem trobat algunes disparitats, les quals ara comentem.

A l'any 1658, dins el registre de menjadors figura una *Memoria de les cases de l'orta*, i a la casa de Joseph Soler, paga Agustí Masip, muller i tres fills majors, 18 sous i 9 diners, a raó de 3 sous i 9 diners per persona, és a dir, a 7 sous i 6 diners cada dos persones. Però, al registre de la contribució de Menjadors de l'any 1659, a Cerdà (també al registre de la Torre dels Frares, Vallès, la Granja) una casa amb dos persones majors de 20 anys pagava 15 sous, i una de quatre membres que superaven la vintena d'anys el doble, és a dir, 1 lliura i 10 sous (30 sous), és a dir, a raó de 7 sous i 6 diners, que seria l'impost complet.

També, el 1661, tant als registres de Torrella, Cerdà, Llanera, com el 1662 al registre de la Torre dels Frares, Cerdà, Llanera, es paga 7 sous i 6 diners no per persona, sinó per família de dos membres majors de 20 anys, pagant, per tant, un menjador major 3 sous i 9 diners i els menors 1 sou i 11 diners. Però, a l'any següent a Cerdà la pròpia casa de *Lo senyor*, amb 5 components majors, paga 37 sous i 6 diners, a raó de 7 sous i 6 diners per persona⁷. Davant aquestes diferències en la quantia de l'impost tot fa pensar que el cobrament s'efectuava en dos terminis, per Sant Joan i per Nadal, segons ho confirma les anotacions al marge en el registre de Torrella de l'any 1630: *pagat la 1/2 añada en 15 de desembre de 1630*. O en el de Cerdà del mateix any: *a pagat la paga de Sant Joan*.

Dels de Xàtiva, el quarter de la Costera de Ranes era el que més contribuïa amb el pagament de 544 lliures i 18 sous a l'any, li seguia el de Montaverner, que contribuïa 190 lliures, seguit del d'Aielo, amb 180 lliures i, per últim el d'Enova i Beneixida, amb 161 lliures (García, 1987: 91). En conseqüència, el quarter amb major número d'habitants era el de l'Horta de Xàtiva, el de la Costera de Ranes⁸.

⁷ AHMX, llibre 1101, sense foliar.

⁸ Aquest impost no es va percebre entre 1706 i 1728, a causa de la desorganització administrativa i fiscal que va patir la ciutat, una realitat que es va intentar solucionar mitjançant una concòrdia l'any 1728, amb una durada de 20 anys, la qual es va tindre que prorrogar 20 anys més el 1750. A la concòrdia, entre altres acords, es va eliminar el dret de menjadors, per ser massa carregós (García, 1987: 96).

Per al cobrament del dret de menjadors es confeccionava un “*manifest, eo, memoria dels menjadors de dit lloch*”, tots plegats formaven uns quaderns on quedaven anotats els pobles i els habitants de cadascun d’ells, sobre qui es devia cobrar. Amb el pas del temps formarien un gruixut volum, el *Llibre de Scripció de menjadors dels llocs de Costera de Ranes, 1630-1681*⁹, del qual resta separat el quadernet corresponent a l’any 1610, l’*Scripció de la sisa de menjadors dels llocs de Costera de Rahanes y altres de la contribució de la ciutat de Xativa, del present any MDCX*¹⁰. El mecanisme per efectuar la recaptació s’iniciava amb un “*mandato*” dels jurats de Xàtiva al justícia, o algun jurat, de cada lloc, qui “*fel y lealment*”, donarà la “*nomina, eo, memoria dels menjadors vehins y habitants del referit lloch*”, la qual “*entregara al notari davall escrit en lloch y per lo escriba de dita sala per a que aquell adnote dita nomina, eo, memoria en la sala de dita ciutat ab sa deguda forma*”. Si no realitzava fidelment aquesta tasca, al justícia o jurat li podia caure “*en pena de vint y cinch lliures reals de Valencia*”. A més a més, hi participaven dos testimonis, en el cas de la relació de 1680 de Cerdà, “*Josep Domingo Martines texidor y Esteve Talo forner de Xàtiva habitants*”. O, en el cas de Corbera el 1681, “*Per tot lo qual em requeri Anthony Alos notari [...] sera acte publich per haverne memoria en lo esdevenidor lo qual per mi dit notari li fanch rebut en la ciutat de Xàtiva lo dia mes e any desus dits esent presents per testimonis a dites coses Joseph Taengua mañà y Jordi Abat corredor de Xàtiva habitants. Receptit Anthoni Alos notarius proescriba*”.

Segons el que ja és dit, la realització del manifest de menjadors de cada lloc era un acte fet davant notari, cercant la correcta recaptació d’aquesta cisa imposada per la ciutat als habitants dels llocs de la seua contribució.

En conseqüència, podem atorgar a aquestes relacions de menjadors un alt grau de realisme i per tant, de fiabilitat, tot i considerant la resistència que ofereixen els llocs a pagar a la ciutat, i que és una font fiscal i com a tal, previsiblement objecte d’ocultacions.

EVOLUCIÓ DEMOGRÀFICA

Per fer-nos una primera impressió general de l’evolució demogràfica al segle XVII de la Costera de Ranes, analitzem les dades dels principals censos d’aquesta centúria (Bernat i Badenes: 1994) que quedaran reflectides en la gràfica 1.

–*Relación de las casas de christianos viejos y nuevos que ay en las ciudades, villas y lugares deste Reyno de Valencia... 1609*, conegut com el cens de Caracena.

–*Vecindario del Reino de Valencia justificado con el testimonio de los Escribanos de las Poblaciones hecho en el año 1646*.

–*Pragmática de 1692 se encuentra acompañando a la Real Pragmática sanción, para que en este Reyno de Valencia se forme un nuevo Batallon, con nombre de Milicia efectiva de la Custodia del Reyno, de numero de 6000 hombres de infanteria, y 1300 Caballos...*

Pel que fa al cens de Caracena, Bernat i Badenes no el consideren com a un cens, sinó com unes apreciacions aproximatives del total de cases que hi havia en cada població del País Valencià, encara que la historiografia recent s’inclina per considerar les dades com inflades; respecte al “*Vecindario*” del 1646, que té una finalitat impositiva, ja que se li assigna a cada poble una contribució econòmica i una aportació de soldats, els autors consideren el recompte com a mínims; mentre que de la Pragmàtica de 1692, queda clara la

⁹ AHMX, llibre 1101, sense foliar.

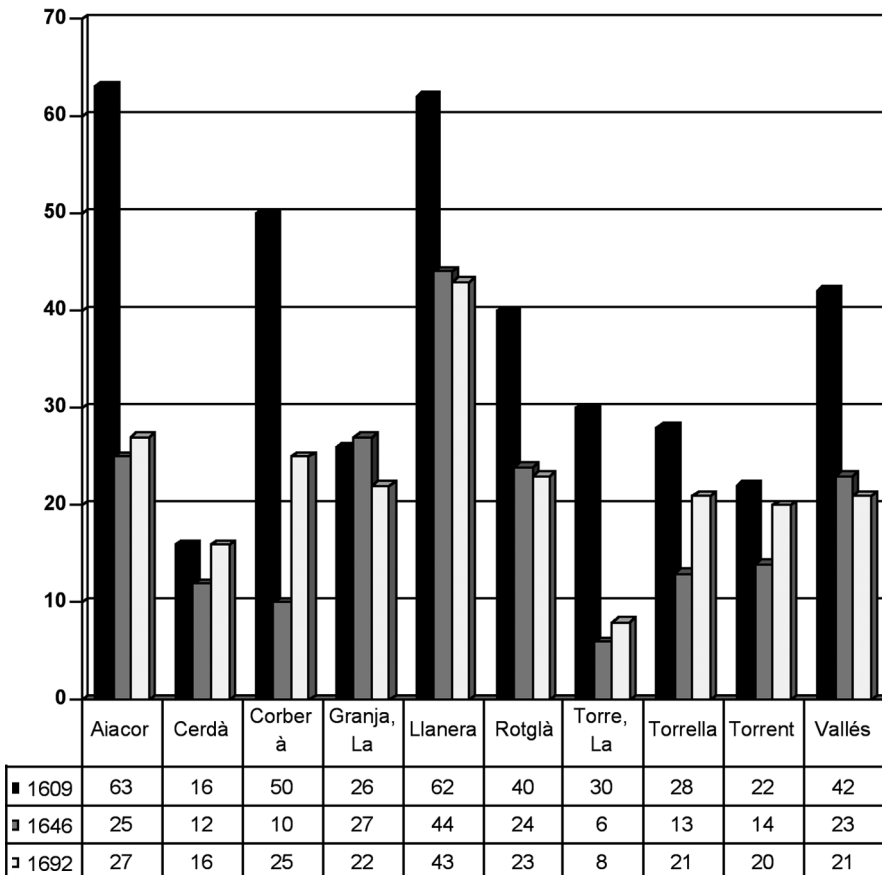
¹⁰ AHMX, lligall 326, Sises, Documents diversos, 1599-1705.

seua finalitat, el reclutament, que a Xàtiva, com era plaça d'armes si es va fer el recompte, els Justícies intentarien amagar una part importat dels seus conciutadans.

Hem de parar l'atenció davant la duplicitat Llançol/Torrella al censos de Caracena i de l'any 1646, que ja no s'hi dóna l'any 1692. No sabem si està referint-se a dos llocs distints, un dels quals quedaria deshabitat durant la segona meitat del segle. En tot cas hem optat per considerar només les dades de Torrella.

Comprovem un retrocés clar en tots els llocs, però amb tendència a la recuperació en la tercera data (1692). Ninguna de les poblacions supera la xifra de 1609 i tan sols Cerdà la manté, clar està que conforme s'ha dit abans, les xifres de 1609 es consideren màximes i les de 1646 i 1692 mínimes.

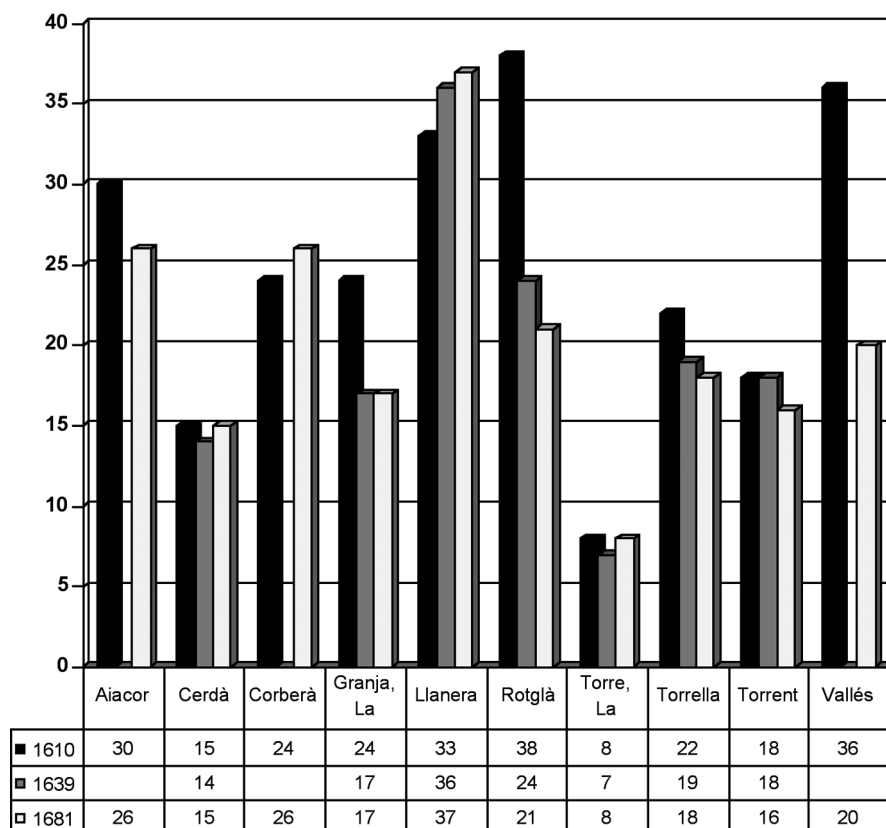
Gràfica 1. Famílies als cens del segle XVII

Font: Cens de Caracena, 1609; Cens de Corts, 1646; i Cens de 1692.

Per tal de contrastar les dades dels Menjadors amb les dels Censos, hem considerat les famílies registrades als Menjadors dels anys 1610, 1639 i 1681, el més pròxims al censos (Gràfica 2). En tots els casos les expectatives poblacionals s'ajusten a la baixa, ja des de

Gràfica 2. Famílies menjadors 1610-1639-1681

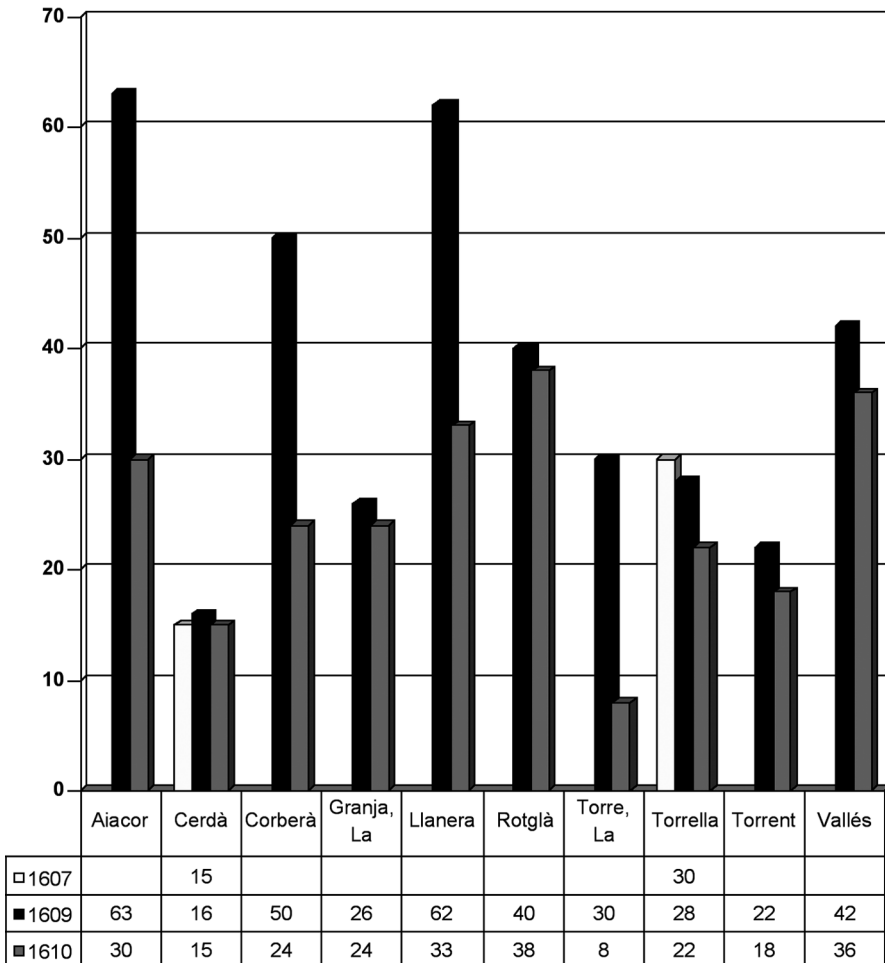

Font: 1610, *Scripcio de la sisa de menjadors dels llocs de Costera de Rahanes y altres de la contribucio de la ciutat de Xativa, del present any MDCX, AHMX, lligall 326, Sises, Documents diversos, 1599-1705*; 1639 i 1681, *Llibre de Scripcio de menjadors dels llocs de Costera de Ranes, 1630-1681, AHMX, llibre 1101, sense foliar*.

l'inici, excepte Llanera. Lògic, ja que la reposició de pobladors als llocs de moriscos expulsats es fa a base dels habitants de Xàtiva i de la rodalia més pròxima.

El 1681, La Torre i Cerdà igualen els valors del 1610 i tan sols Corberà i Llanera els superen. Per tant, queda corroborada una caiguda demogràfica a l'àrea estudiada durant el segle XVII, al menys fins la dècada dels anys '80, el que suposa menys braços per al treball.

Si comparem les dades del Cens de Caracena de 1609 amb la primera relació de Menjadors corresponent a l'any 1610, quan encara no s'havien signat moltes de les cartes de població, apreciem com s'ha tancat l'última etapa de població morisca (Gràfica 3). Per exemple, a Torrella i Cerdà, que escripturaren la nova població el 1611, l'any 1607, segons les visites pastorals, tenien 30 i 15 famílies, el 1610 segons el menjadors 22 i 15 (Segarra i Pérez, 2011: 53).

Gràfica 3. Caracena (1609) – Famílies menjadores (1610)

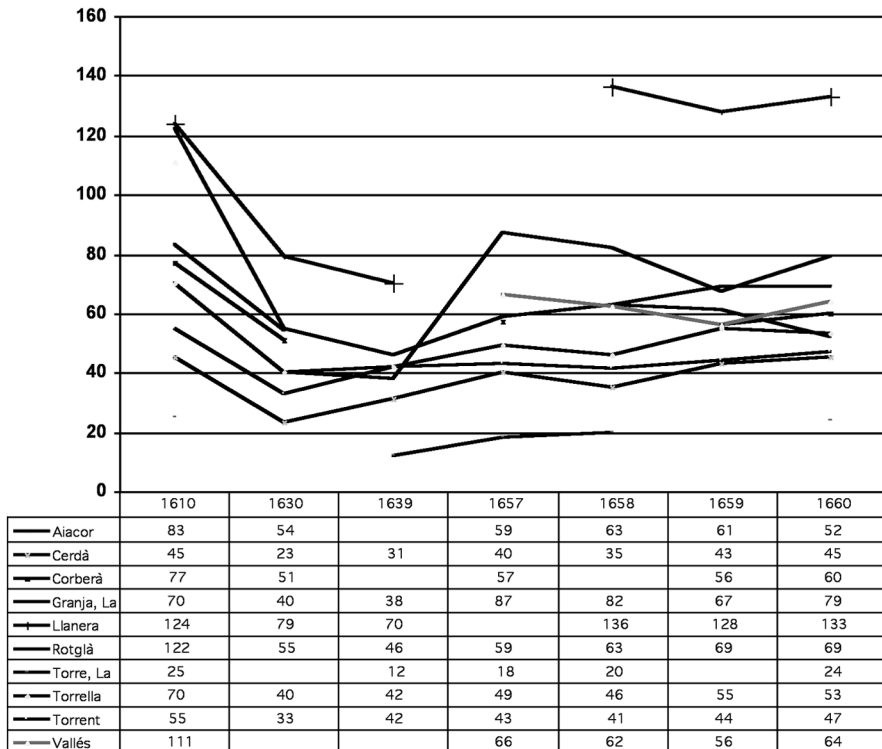
Font: 1607, *Visites Pastorals a Cerdà i als seus annexos*. 1609, Cens de Caracena; 1610, *Scripció de la sisa de menjadors dels llocs de Costera de Rahanes y altres de la contribució de la ciutat de de Xativa, del present any MDCX*, AHMX, lligall 326, Sises, Documents diversos, 1599-1705.

Si fem coincidir les cases de la relació de Caracena amb els caps de família de llibre de menjadors (Gràfica 3), podem apreciar una minva molt important en el nombre de cases per a les poblacions d'Aiacor, Corberà, Llanera i La Torre, i en menor mesura les restants, es a dir, Cerdà, la Granja, Rotglà, Torrella, Torrent i Vallès.

Si realitzem una anàlisi dels habitants totals, ens trobem amb un important problema: els registres de Menjadors entre 1610 i 1681 conservats no abracen tots els anys. Per a la primera part del segle només comptem amb els anys 1610, 1630, 1639 i 1657. Entre

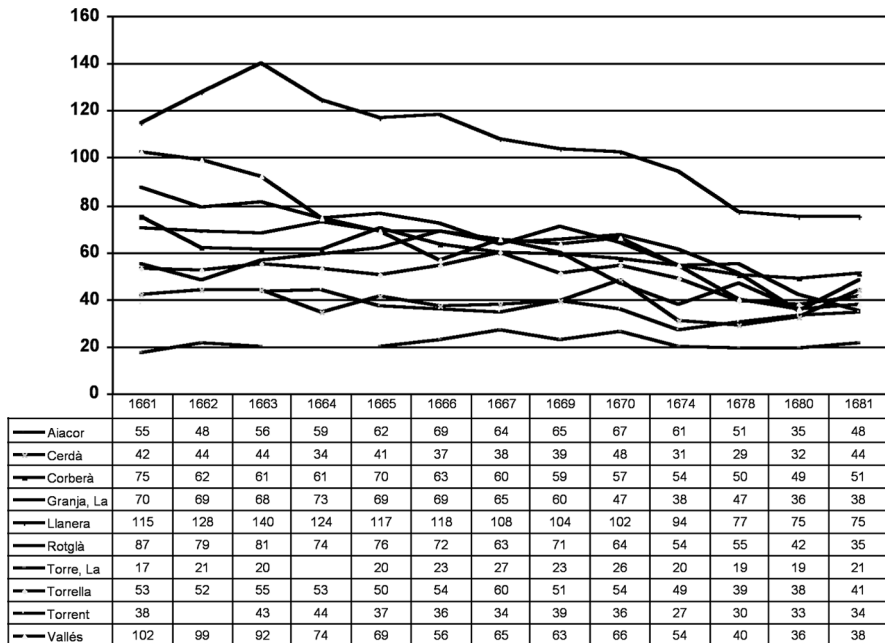
aquesta data i 1681 les dades son pràcticament anuals. De l'anàlisi que en podem fer, apreciem una primera fase de descens general pel que fa al número total d'habitants (Gràfiques 4a i 4b), al menys fins al inici de la dècada dels anys '40. Posteriorment, ja des de la dècada del anys '50, apreciem indicis de recuperació, però la dècades següents marquen un estancament i retrocés demogràfic fins l'inici de la dècada de 1680, en que pareix iniciar-se un canvi de tendència en alguns casos. És ben possible que una hipotètica recuperació de la depressió poblacional sobrevinguda amb l'expulsió dels moriscos, fora esborrada pels efectes, entre d'altres, com les males collites i les guerres, de la gran pesta de 1647-1652, el que explicaria l'estancament demogràfic dels anys següents. Xàtiva va perdre entre una quarta i una cinquena part de la seua població (1.000-1.500 habitants) entre 1647 i 1650/52 (DDAA, 2006, volum I: 314).

Gràfica 4a. Total habitants menjadors 1610-1660

Font: 1610, *Scriptio de la sisa de menjadors dels llocs de Costera de Rahanes y altres de la contribució de la ciutat de Xàtiva, del present any MDCX*, AHMX, lligall 326, Sises, Documents diversos, 1599-1705; 1639 i 1681, *LLibre de Scriptio de menjadors dels llocs de Costera de Ranes, 1630-1681*, AHMX, llibre 1101, sense foliar.

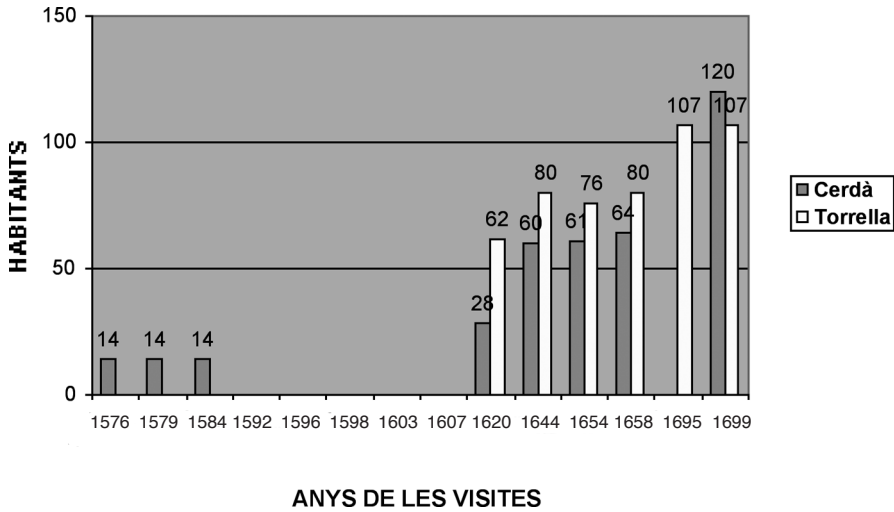
Gràfica 4b. Total habitants menjadors 1661-1681

Font: 1610, *Scriptio de la sisa de menjadors dels llocs de Costera de Ranes y altres de la contribució de la ciutat de Xativa, del present any MDCX*, AHMX, lligall 326, Sises, Documents diversos, 1599-1705; 1639 i 1681, *Llibre de Scriptio de menjadors dels llocs de Costera de Ranes*, 1630-1681, AHMX, llibre 1101, sense foliar.

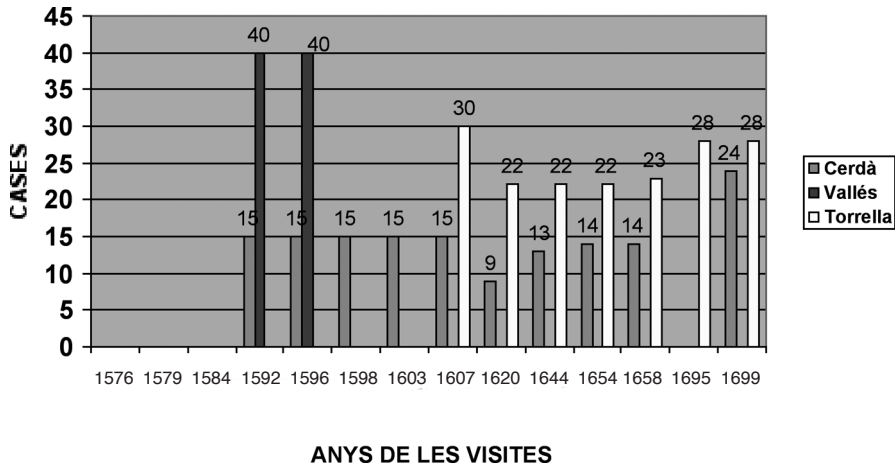
Aquesta corba evolutiva general, a partir de les dades dels Menjadors, queda corroborada en part per les dades demogràfiques de les Visites Pastorals de la parròquia de Cerdà (Gràfiques 5a i 5b). Quant als habitants (Gràfica 5a), prenent l'informació de Cerdà i de Torrella, apreciem un estancament entre 1620 i 1658, constatant-se a la dècada dels '90 un creixement del número d'habitants. Atenent a les cases (Gràfica 5b), és apreciable la paralizació demogràfica a les dècades centrals del segle, que comença a esborrar-se pel creixement del final de la centúria.

Gràfica 5a

Font: Arxiu Parroquial de Cerdà, *Visites Pastorals a Cerdà i als seus annexos*.

Gràfica 5b

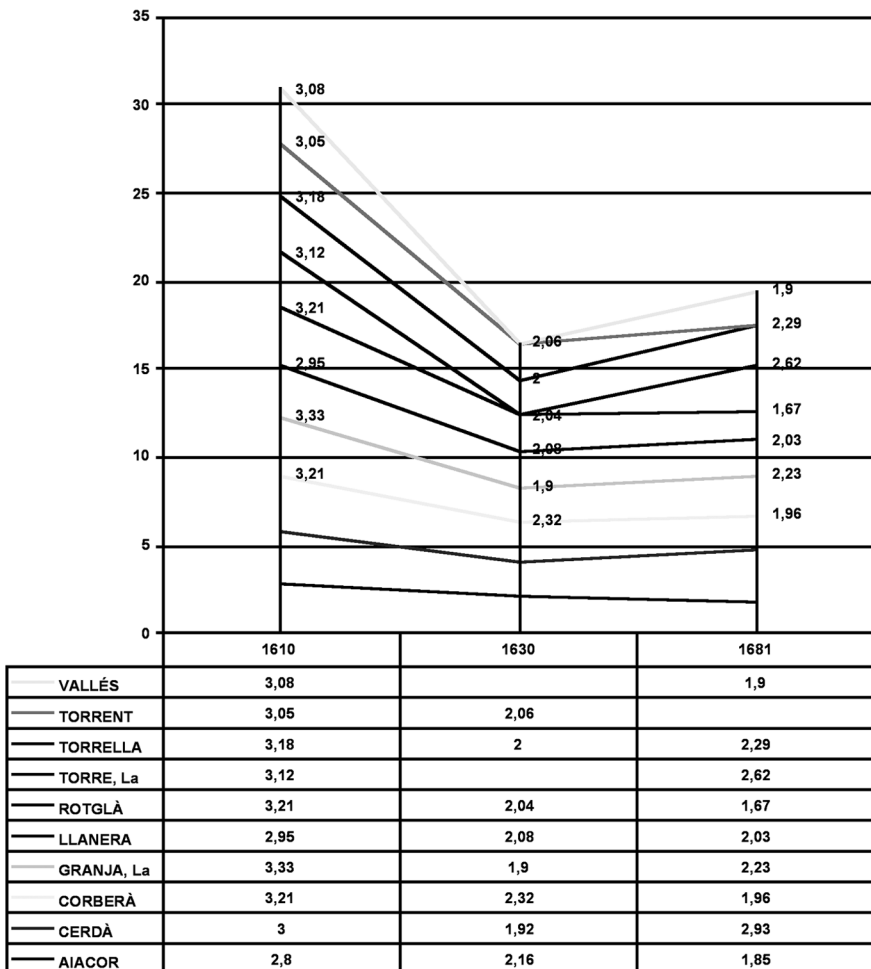

Font: Arxiu Parroquial de Cerdà, *Visites Pastorals a Cerdà i als seus annexos*.

Com que els registres de menjadors ens informen de la composició interna de cada família, ja que s'anoten els seus membres, especificant si són majors o menors de 20 anys, podem avaluar l'estructura interna familiar de cada lloc. Agafant els anys 1610, 1630 i

1680, podem apreciar un descens considerable entre la primera i la segona data. De ser unitats familiars que superaven majoritàriament els tres membres, a la tercera dècada del segle XVII la majoria de unitats familiars es redueixen a dos membres. Només als inicis dels anys '80 les famílies milloraran la seua composició interna, però no en tots el casos (Gràfica 6).

Gràfica 6. Comparativa Hab/Família 1610-1630-1681

Font: 1610, *Scripcio de la sisa de menjadors dels llocs de Costera de Rahanes y altres de la contri-bucio de la ciutat de Xativa, del present any MDCX*, AHMX, lligall 326, Sises, Documents diversos, 1599-1705; 1639 i 1681, *LLibre de Scripcio de menjadors dels llocs de Costera de Ranes*, 1630-1681, AHMX, llibre 1101, sense foliar.

APORTACIONS AL DEBAT SOBRE LES CONSEQÜÈNCIES DE L'EXPULSIÓ

A la Costera de Ranes, amb el mateix nivell tecnològic, amb la mateixa infraestructura de regadiu, amb el mateix espai agrari i les mateixes produccions agràries, tot apunta a que la minva demogràfica farà difícil l'arrencada econòmica.

Posem per cas el senyoriu de Llanera que s'arrendava abans de l'expulsió per 2.570 lliures i el 1625 només per 800 lliures (Lloret, 2003:311). O, el d'Anna, on en tractar de poblar-lo de nou en 1611, foren molt pocs els que respongueren a aquesta crida, el que demostra veritables dificultats a l'hora de relançar el senyoriu. Les concòrdies posteriors de 1626 i de 1654 acabaren per determinar les característiques de la nova comunitat rural. El primer d'aquests acords és pràcticament una nova carta de població, mentre que el segon confirma totalment el contingut del document de 1626 (Payá López, 2001:23). Aquest dilatat procés de reestructuració o refundació, sembla indicar que les comunitats rurals comptaven amb recursos per a fer front a las pretensions senyoriales. La renda que es pretén obtenir dels nous pobladors amb el primer intent de població, basada en percepcions en diners i en espècie, pareix dissipar l'arribada de futurs pobladors. En 1626 desapareix la participació de fruits i es mantenen els censos en diners (Pérez, 2011:90).

Una part molt important dels ingressos relacionats amb el moriscos que s'obtenien durant la segona meitat del segle XVI ja no es percebran entrat el segle XVII. Les distintes hisendes hauran de reestructurar-se segons altres paràmetres econòmics.

Per exemple, els dominics de Xàtiva que tenien un determinat sistema econòmic basat en "*rendes y caritats, que los fidels cristians los han donat y ab les qual fins ara an pasat*", aprofiten l'expulsió del moriscos per obtenir dels jurats de Xàtiva un establiment emfitèutic de 1.000 fanecades incultes al Reialenc o Pinar dels Frases, dins la donació que havien rebut de Jaume I, per iniciar l'explotació agrària des del 1616. La causa que els mou a fer el pas va ser "*que des del any 1609, que ixqueren los moros del present regne fins hui [1614] han patit i pateixen molts treballs per haver perdut lo dit convent part de sos censals en pago de dita expulsió y les caritats han vengut a molt menys per la falta generals de les asiendes*" (Ventura, 2012: 119-120).

Podem pensar, per tant, que la recuperació demogràfica no vindrà sinó al final de la centúria, segons com també evoluciona la corba de producció agrària.

Com observem en els registres de l'arrendament del delme de pa i vi conservats a l'Arxiu de la Catedral de València que mostra una caiguda continuada des del 1609-12 fins arribar a uns mínims al període 1633-48, després del qual iniciarà un increment continuat, el qual no recuperará el nivells de primeries del segle XVII fins ben entrada la dècada dels anys '80 (Casey, 1983: 265).

L'evolució del terç-delme, també situa el punt més baix de tota la centúria en el període de 1621-24, iniciant-se aleshores una reanimació de les activitats agràries que no aconseguiran arribar fins la dècada dels '80 als paràmetres de finals del segle XVI (DDAA, volum I, 2006: 317).

A la Costera, la població morisca estava concentrada a l'horta, on si es va registrar un fort descens de població. Només cal observar les dades de famílies dels anys 1609, 1610 (Menjadors) i 1611 (signants de la Carta de Població), a l'àrea estudiada, com per exemple a Llanera, on les famílies residents que corresponen als anys anteriors, són respectivament 62, 42 i 39.

Paréix que a la Costera de Ranes expulsar població no va fer augmentar la producció, ja que sense braços és molt difícil.

BIBLIOGRAFIA

- BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, R. *et al.* (2009): *Entre tierra y fe: los musulmanes en el reino cristiano de Valencia (1238-1609)*, València, Universitat de València, Madrid, SECC, 2009, publicada amb ocasió del IV Centenari, 411 p.
- BERNABÉ GIL, D. (1989): *Hacienda y mercado urbano en la Orihuela foral moderna*, Alicante, Instituto Juan Gil-Albert, 309 p.
- BERNABÉ GIL, D. (2007): *El municipio en la corte de los Austrias. Síndicos y embajadas de la ciudad de Orihuela en el siglo XVII*, València, Institució Alfons el Magnànim, 377 p.
- BERNAT MARTI, J. S., BADENES MARTÍN, M. À. (1994): *Crecimiento de la población valenciana. Análisis y presentación de los censos demográficos (1609-1857)*, València, Institució Alfons el Magnànim, 360 p.
- CASEY, J. (1983): *El Reino de Valencia en el siglo XVII*, Madrid, Siglo XXI, 282 p.
- GARCIA ALMIÑANA, E. (1987): "Foralisme i fiscalitat: la reconstrucció del sistema impositiu a Xàtiva, arran de la Guerra de Successió", *Papers de la Costera*, 5, 73-96.
- LLOP, J. (1675): *De la institució, govern polítich y jurídic, costums y observàncies de la Fàbrica Vella dita de Murs e Valls y Nova dita del Riu*, València, Ajuntament de València [edició facsimil de la realitzada en 1675 per Jeroni Vilagrassa].
- LLORET GÓMEZ DE BARREDA, P. (2003): "El linaje de los Vilaragut en el siglo XVII", *Estudis*, 29, 303-313.
- LUYS TOLOSA, P. (1674): *Por la augusta ciudad de Xativa con los lugares de su termino, y contribucion, y Señores de aquellos sobre el derecho de Murs y Valls*, València, editat per Juan Lorenzo Cabrera.
- MARTÍ de VICIANA, R. (1566): *Libro tercero de la Crónica de la ínclita y coronada ciudad de Valencia y de su reino*, edició a cura de Joan Iborra, València, Universitat de València, 2002.
- MOSCARDÓ CERDÀ, M. (1992): "Aproximació a l'estudi de l'expulsió dels moriscos a Xàtiva: el problema de la terra", *Papers de la Costera*, 7-8, 73-82.
- PAYÁ LÓPEZ, P. (2001): "Carta puebla y concordias en el señorío valenciano de Anna (1611-1654)", *Revista de Historia Moderna*, 19, 183-204.
- PÉREZ BORREDÀ, J.R. (2004): *Fragmentación de la propiedad agraria y estructura social en el secano valenciano*, València, Institució Alfons el Magnànim, 385 p.
- PÉREZ BORREDÀ, J.R. (2011): "Moriscos i territori. Una ullada des de la història ambiental: la baronia d'Anna abans i després de 1609", *Papers de la Costera*, 14, Xàtiva, 83-96.
- PUIG MONTADA, J. (2010): "Los moriscos, su expulsión y la situación de Valencia", *Diálogo e Historia. Actas del III Encuentro Internacional del Diálogo de Civilizaciones*, Ahmed Ait Belaid y Patricio González, Eds., Centro Mohamed VI para el Diálogo de Civilizaciones, Santiago de Chile, 197-214.
- SEGARRA TEROL, J.V., PÉREZ BORREDÀ, J.R. (2011): "Els moriscos de la Costera de Ranes: la parroquia de Cerdà i els seus annexos", *Papers de la Costera*, 14, Xàtiva, 45-60.
- TORRES FAUS, F. (1998): "Geografia política i municipi: els termes generals com a forma d'organització del territori valencià", *Cuadernos de Geografía*, 63, 245-265.
- VENTURA CONEJERO, A. (2012): *La catedralitat de Xàtiva. L'església xativina dels segles XVI, XVII i XVIII*, Xàtiva, Ulleye, 290 p.
- VILA MORENO, A. (1987): "Aproximació a la història de Cerdà", *Papers de la Costera*, 5, 97-119.
- VVAA (2006): *Historia de Xàtiva*, Facultat de Geografia i Història, Universitat de València-Ajuntament de Xàtiva, volum I.

